

Царэвіч Юрый Дзмітрыевіч
Аспірант, Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт культуры і мастацтваў
г. Мінск

РОЛЯ ТРАДЫЦЫЙНЫХ БАЯВЫХ І СПАРТЫЎНЫХ АДЗІНАБОРСТВАЎ У ВОІНСКАЙ КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСАЎ

Практычна ўсе народы, якія жывуць на планеце, на пэўным этапе гісторыі стваралі сваё баявое мастацтва. На працягу стагоддзяў беларусамі было створана баявое мастацтва, якое ўключала ў сябе гульню, турнір, коннае спаборніцтва, якія ў глыбокай старажытнасці пачалі фарміравацца на тэрыторыі Беларусі. Яны былі звязаныя з бітвамі за зямлю, з культам Зямлі. Паядынкі “адзін на адзін” ці групавыя бойкі з’яўляліся рытуальным ахвярапрынашэннем Маці Зямлі: кроў, якая пралівалася воінамі павінна была задобрыць яе. Іншымі словамі, гэтыя спаборніцтвы прадстаўлялі сабой магічнае дзеянне з мэтай забяспячэння ўдалых пасаваў, добрага ўраджаю і іншых “дарункаў Зямлі...”

З даўніх часоў у розных культурах (у тым ліку беларускай) існуе ідэя, што саперніка ў спаборніцтве і воіна ў смяротнай бітве трэба пазбавіць “падтрымкі зямлі”, гэта значыць адарваць яго ад яе, каб ён не дакрануўся да зямлі ні адной часткай цела.

У беларусаў вядомы факт, калі перад спаборніцтвам некаторыя кулачныя байцы і барцы выконвалі своеасаблівы танец (ці рухі, якія напамінаюць танец). Потым на тэрыторыі Беларусі падобны рытуал прыдбаў характар традыцыі. Характэрным элементам такіх “танцаў” было тупат нагамі па зямлі. Этнографы лічаць, што тупат нагамі па зямлі з’яўляецца адным са старажытных танцавальных архетыпаў. Старажытным правобразам такога тупату было адно з дзеянняў прадукцыйнай магіі – удары нагамі “прабуджалі зямлю”, “будзілі ад сну”.

Адным з самых эфектыўных сродкаў, з дапамогай якіх воінаў далучалі да вышэйшай сілы, у традыцыйным грамадстве лічыцца малітва. Народ верыў і працягвае верыць, што малітва дадае моц, забяспечвае поспех у распачынаннях, засцерагае ад розных выпадкаў і непрыемнасцей. Малітва спадарожнічала адпраўцы на вайну і ў паход, пачатку бітвы, а на бытавым узроўні яна нярэдка папярэднічала розным гульням і спаборніцтвам. Вядома шмат выпадкаў, калі ўдзельнікі традыцыйных народных ігрышч перад пачаткам спаборніцтва, а воін перад вылазкамі на тэрыторыю ворага ці перад бітвай, маліліся зямлі (прасілі ў яе дапамогі, сілы, перамогі), багам, якія “завадалі” у іх пантэоне вайной – Перуну, Свентавіту, Яравіту і другім.

З прыняццем хрысціянства практыка малітвы кардынальна трансфармавалася, але не знікла. На змену многім багам прыйшоў адзіны Бог, надзелены ўніверсальнымі функцыямі. Часта малітвы замяняліся рознымі замовамі. Напрыклад замова на кулачны бой:

“Стану я, раб Божы, атрымаўшы благаслаўленне, пайду, зрабіўшы знак крыжа, з хаты ў дзверы, з варот ў вароты, у чыстае поле, на Усход, ва Усходнюю старонку, да Акіяна-мора, і на тым святым Акіяне-моры стаіць стары майстар мужчына і каля таго Акіяна-мора стары дуб, і рубіць яго майстар мужчына сваімі булатнымі тапарамі сыры дуб, і як з таго сырога дуба шчэпкі ляцяць, так і ад мяне валіўся на сырую зямлю барэц, добры моладзец, ва ўсялякі дзень і ва ўсялякі час. Амінь (тройчы). І цемра маім словам, ключ у мора, замок у неба цяпер і назаўсёды” (Замова ўзята з рук Староб. Ж.М.Н.П. 1863 № 1 Стацья Шчапава стар. 60) [9, с. 86].

Галоўнай асаблівасцю воінскіх замоў з’яўляецца іх спецыялізаваная накіраванасць. Яны выконвалі ўтылітарна-прыкладную функцыю: з іх дапамогай спрабавалі паўплываць на зыход асобна ўзятага паядынка, бітвы ці вайны ў цэлым.

Танцы займалі важнае месца ў воінскай культуры і культуры спаборніцтваў беларусаў. Танец – адзін з рытуалаў шлюбных ігрышчаў. Але што агульнага ў яго з паядынкам? Дужанне за нявесту! У выпадку сутыкнення сапернікаў у танцы жанчына заўсёды аддае перавагу пераможцу. Гэта знак, абумоўлены ўсё той жа ідэяй – супрацьборствам. Чым большую сілу дэманструе мужчына, тым ён надзейнейшы як партнёр у шлюбе.

Традыцыйныя баявыя і спартыўныя адзінаборствы беларусаў, як і ўсіх славян, паходзяць са старажытнага культу Маці-Зямлі. Падчас адзінаборстваў не толькі славяне, а і многія народы свету абіралі найбольш мужага мужчыну, які здольны апрацоўваць зямлю, здабываць ежу для сям’і. Таму генезіс мастацтва адзінаборства сягае да першабытных рытуалаў.

Баявыя і спартыўныя адзінаборствы ў спрадвечнай славянскай рэлігійнай традыцыі былі неад’емнай часткай святочнага абраду пакланення паганскім багам, а таксама ўзроставых пасвячальных цырымоній-ініцыяцый. Найбольш вядомымі відамі адзінаборстваў былі бой на палках, кулачны бой, рукапашны бой, дужанне. Адзінаборствам у чыстым выглядзе часта з’яўлялася дужанне. Такія віды, як бой на палках, кулачны і рукапашны бой маглі праводзіцца як па схеме адзінаборства “адзін на адзін” так і “сценка на сценку”. У старажытнасці ў вайсковых адзінаборствах удзелічалі лідары плямёнаў і паляўнічыя.

Элементы старажытнага вайсковага мастацтва праходзілі праз стагоддзі, ахопліваючы ўсе класы грамадства. Магнатэрыя і шляхта працягнула, трансфармавала і дасягнула відовішчнасці мастацтва боя ў рыцарскіх турнірах, паляваннях, конных каруселях. Гарадское насельніцтва даказвала сваё баявое і спартыўнае майстэрства на кірмашах і на тэматычных спаборніцтвах. Нават у традыцыйнай вясковай культуры захаваліся элементы старажытнага вайсковага мастацтва ў гульнях, танцах, песнях.

Нягледзячы на шматлікі крыніцазнаўчы матэрыял па старажытным вайсковым мастацтве, тэма традыцыйных і спартыўных адзінаборстваў Беларусі, якае іграе важную ролю для айчыннай навукі, не стала пакуль прадметам асобнага даследавання. Традыцыйныя баявыя і спартыўныя адзінаборствы ў мастацтве Беларусі гэта культурная з’ява, якая дапамагае

зразумець сутнасць старажытных абрадаў, сістэмы падрыхтоўкі воінаў да абароны сваёй краіны.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Беларускі гістарычны агляд / гал. рэд.: Г. Сагановіч. – 2000. – Т. 7 – Сшытак 2 (13). – С. 303 – 623.
2. Вількін, Я.Р. Беларускія народныя гульні / Я.Р. Вількін // Зборнік дзіцячых гульняў. – Мінск : Нар. асвета, 1969. – 111с.
3. Грицкевич, А.П. Частновладельческие города Беларуси в 16-18 вв. (социально-экономическое исследование истории городов) / А.П. Грицкевич – Мінск : Наука и техника, 1975. – 111с.
4. Гуд, П.А. Беларускі кірмаш / П.А. Гуд, Н.І. Гуд. – Мінск : Полымя, 1996. – 270с.: іл.
5. Дыяруш князя Міхаіла Казіміра Радзівіла, ваяводы віленскага, гетмана ВКЛ // Спадчына. – 1994. – № 4.
6. Мандзяк, А.С. Славянские воинские искусства: От культа Земли к воинскому поединку / А.С. Мандзяк. Под общ. ред. А. Е. Тараса. – Мінск : Харвест, 2006 – 320 с.
7. Мандзяк, А.С. Боевая магия славян / А.С. Мандзяк. Под общ. ред. А. Е. Тараса. – Минск : Харвест, 2007. – 544 с.
8. Мандзяк, А.С. Боевые искусства Европы / А.С. Мандзяк. – Минск : Современное слово», 2005. – 352 с.: ил.
9. Русскій народъ. Его обычаи, обряды, преданія, суеверія и поэзія / собран. М. Забылинымъ. – Москва : Изданіе книгопродавца М. Березина, 1880.